

LA RENAIXENÇA DEL CATALÀ A TORTOSA (1878-1938)

EMIGDI SUBIRATS I SEBASTIÀ

RESUM

La Renaixença del català literari a les nostres comarques va comptar amb unes peculiaritats diferents que a la Catalunya Vella. Va ser molt tardana, la situem al tombant del segle XX. Es va caracteritzar per la presència d'un clergat catalanista militant de notable qualitat literària (Garcia Girona, Manyà, Bellpuig) i d'homes de cultura de tarannà conservador com Francesc Mestre i Noé. La premsa va exercir un paper crucial en la difusió de la seua obra. L'esclat de la guerra civil va tirar en orris la revifalla en l'ús de la llengua catalana arreu del país.

Paraules clau : tortosinisme, Renaixença, certamens literaris, Francesc Mestre i Noé

RESUMEN

La *Renaixença* del catalán literario en las comarcas del Ebro contó con unas peculiaridades diferentes que a la Catalunya Vella. Fué muy tardía, la situamos a caballo entre el siglo XIX i XX. Se caracterizó por la presencia de un clergado catalanista militante de notable calidad literaria (Garcia Girona, Manyà, Bellpuig) y de hombres de cultura de talante conservador como Francesc Mestre i Noé. La prensa ejerció un papel esencial en la difusión de su obra. El estallido de la guerra civil hechó por la borda la recuperación en el uso de la lengua catalana por todo el país.

Palabras clave : tortosinismo, Renaixença, certámenes literarios, Francesc Mestre i Noé

ABSTRACT

The renaissance of literary Catalan in Terres de l'Ebre had different features from the regions of what is called *La Catalunya vella* (Old Catalonia). It was much later, about the turn of the XXth century. There were intellectual priests, keen on the Catalan language and literature (Garcia Girona, Manyà, Bellpuig). One of the most important writers was conservative intellectual Francesc Mestre i Noé. The press exercised a crucial role in the diffusion of their work. After the civil war, it was impossible to use literary Catalan.

Key words: tortosinisme, Renaixença, literary contests, Francesc Mestre i Noé

LA RENAIXENÇA DEL CATALÀ A TORTOSA (1878-1938)

Emigdi SUBIRATS I SEBASTIÀ

IES Joan Ramon Benaprès

1. INTRODUCCIÓ

Hem centrat l'estudi al voltant del costós moviment cultural que va propiciar la recuperació de l'ús escrit de la llengua catalana a Tortosa. Va endegar-se d'una manera molt tímida durant les darreres quatre dècades del segle XIX, alhora que va rebre una empena magnífica al tombant del nou segle. La seua consolidació definitiva podria quedar bàsicament resumida en els següents punts:

- La publicació dels primers rotatius a la ciutat de Tortosa redactats íntegrament en la nostra llengua: *La Veu de Tortosa* (1899-1902) i *La Veu de la Comarca* (1903-1909), que varen difondre d'una manera oberta els ideals catalanistes.
- La promoció, arreu de les comarques del país, dels estudis filològics que pretenien dignificar les parles dialectals amb la incorporació de paraules locals als diccionaris de la llengua, que va trobar col·laboradors a les comarques de l'Ebre i del Maestrat.
- La celebració d'una sèrie de brillants certàmens poètics a les comarques de l'Ebre, que varen ajudar a consolidar una important generació de poetes d'arrel catalana.
- La tasca d'un bon nombre de polifacètics clergues erudits i catalanistes arreu de molts pobles de la vasta diòcesi de Tortosa, que varen donar mostres d'alta fidelitat a la llengua vernacle, a desgrat de tots els entrebancs i persecucions que varen sofrir per part de les altes autoritats eclesiàstiques, plenament conservadores i espanyolistes.

Tot i això, aquest corrent renaixentista, que lentament va anar fent camí i aconseguint fites prou importants, no va poder assolir la veritable majoria d'edat a casa nostra fins a la instauració de la II República l'any 1931.

- Renaixença com a moviment literari o, simplement, revifament del conreu literari de l'idioma català?

Hem inclòs en el títol d'aquest estudi el mot genèric de Renaixença pel que aquest suposa com a referent quant al desvetllament d'uns nostàlgics ide-

als catalanistes que es varen veure plasmats en l'interès pel revifament de la llengua pròpia del país. Tot i això, entenem que la Renaixença, entesa unilateralment com al moviment romàntic que va fer desvetllar plenament la consciència de catalanitat, que va esclatar en les zones urbanes de la Catalunya Vella, majoritàriament durant la segona meitat del segle XIX, va tenir una ben escassa incidència a les nostres comarques, ja que, quant a presència pública i literària, estaven fortament marcades pel predomini aclaparador que exercia un grup d'intel·lectuals i d'historiadors¹ molt lligats al clericalisme conservador i fanàticament espanyolista, que es movia al voltant de la línia ideològica que dissenyava el totpoderós polític tortosí Teodor González². El desenvolupament d'aquest interessant fenomen cultural que va fer reviure la llengua vernacle a les comarques de l'Ebre no va coincidir en el temps amb l'històric moviment que va coronar tan brillantment des de Barcelona estant Mn. Jacint Verdaguer, ni va tenir gaire a veure amb el corrent estètic que els seus impulsors propugnaven.

2. ELS PRIMERS PASSOS RENAIXENTISTES

2.1. El desvetllament poètic del català

Les primeres manifestacions literàries que varen publicar-se en llengua catalana a la ciutat de Tortosa varen ser durant les dècades de 1850 i 1860. Es tractava d'una sèrie de poemes d'una qualitat molt pobra que varen tenir una molt escassa repercussió pública. Aquests pioners poetes demostraven tenir un evident desconeixement de l'estructura, la riquesa i les possibilitats de l'idioma. Tanmateix, van editar-se alguns articles i algunes curtes peces dramàtiques costumistes³ en català, tot i que per la seua dispersió i pel fet que estaven carregats de barbarismes no els podem considerar com un pas significatiu envers la recuperació lingüística del nostre idioma. El primer poema pu-

1 Frederic Pastor i Lluís, Ramon O'Callaghan, Mn. Joan Bonfill, Mn. Josep Matamoros, Josep Fugueta.

2 Va ser alcalde de Tortosa en diverses ocasions i diputat a Corts. Va caracteritzar-se per una ideologia marcadament conservadora i extremadament espanyolista, que pretenia trencar tots els lligams amb el catalanisme incipient a la ciutat.

3 Aquestes composicions es basaven en arguments de caire popular de la vida quotidiana d'alguns barris tortosins. La més antiga que hem pogut consultar (en poden haver-hi molts d'anteriors que no s'han conservat) va ser publicat a *El País* (n. 7, 25-VIII-1867), i era titulada *Crònica de Vehinat*, que es desenvolupava al barri de Santa Clara.

blicat en català a Tortosa va ser el sonet *A mon adorat turment*⁴, que va veure la llum el 27 de juliol de 1848 a les pàgines del diari *El Dertosense*. El català hauria d'esperar encara molts anys per poder ser considerat com una eina de prestigi a casa nostra. Alguns rotatius culturals com *El Correo de las Familias*⁵ i *El Noticiero Dertosense*⁶ van començar a incloure amb certa assiduitat poemes escrits en la llengua de casa, que començava a despertar l'interès dels membres de les associacions culturals locals.

2.2. Els primers poetes en català

Àngel Lluís i Rubió (Tortosa, 1819-1882) va llicenciar-se en medicina per la Universitat de Barcelona i va tenir un paper molt important en la lluita contra l'epidèmia de còlera el 1854 a la seva ciutat natal. Va ser fundador del primer periòdic tortosí *El Ebro* (1844) i del primer diari *El Dertosense* (1848). Va col·laborar amb *Diario de Tortosa* (1858) i amb els culturals *El Noticiero Dertosense* i *El Correo de las Familias*. També va participar en la redacció de diaris i revistes barcelonins com: *Diario de Barcelona*, *El siglo médico* i *El Genio Médico Quirúrgico*. El primer poema en català que se li coneix és *Lo Guay català*, que va ser escrit l'any 1862.

Climent Escardó, fill d'una família de militars i rics propietaris, era advocat i va estar estretament vinculat a la companyia beneficiària de la construcció del canal de la dreta de l'Ebre. Era un dels redactors de *Diario de Tortosa*, publicat a partir de 1858 per tal de defensar-se dels atacs que rebien per part de l'altre rotatiu, *El Eco del País*, opositor a l'esmentat projecte de canalització.

Anton Añon era l'apotecari de Xerta, ofici que va compaginar amb el seu paper de poeta, músic i assagista. Possedia una enorme biblioteca, que malauradament va ser destruïda quan va esclatar la revolució l'any 1936. Va tenir un estret lligam amb nombrosos moviments culturals tortosins, que va portar-lo a ser fundador, amb el músic Enric Camó, d'una societat coral musical durant la dècada de 1860. Va tenir una gran amistat amb el musicòleg tortosí Felip Pedrell, amb el qual va compondre algunes peces conjuntament. Va ser l'autor

4 Mestre i Noé, F. *La Renaixença de Catalunya i els periodistes i literats tortosins del Renaixement*, Barcelona, 1934, p. 12. Malauradament no l'hem pogut recuperar.

5 En el número 3 corresponent al març de 1879, va incloure el primer poema en català titulada *L'ermita de Mitj-camí* del poeta Ramon Forn de Bellet.

6 Les primeres que va publicar són del 18-IX-1880. Concretament, les composicions *Infern, purgatori i cel* i *Lo dubte*, totes dos d'autor desconegut.

d'uns extensos cants, els quals va musicar, que glossaven el desastre de la gran riuada de 1787, durant la qual a Xerta varen ensorrar-se un centenar de cases i varen morir 30 persones. Va entrar en contacte amb el catalanisme polític, va participar en els debats que van portar a la redacció de les Bases de Manresa, i va ser un entusiasta redactor del primer rotatiu escrit en català a la capital del Baix Ebre: *La Veu de Tortosa*, a les pàgines del qual va publicar destacats estudis històrics⁷ sobre la nostra comarca. L'any 1905 va ser nomenat fill predilecte Xerta. Va morir solter a l'edat de 104 anys.

2.3. Els certàmens literaris a partir del 1878:

No podem trobar cap símptoma destacat de veritable recuperació del català fins a la celebració d'un certamen poètic⁸ el setembre de 1878, organitzat per l'Acadèmia de la Joventut Catòlica, en el qual varen ser premiats alguns treballs presentats en llengua catalana. Aquest mateix any 1878 coincideix curiosament amb la consolidació definitiva del moviment renaixentista a la capital catalana, que va suposar la publicació de l'obra màxima de tota la Renaixença: *L'Atlàntida*, de Mossèn Cinto Verdaguer. A la premsa local més cultural va notar-se un inusitat interès pel conreu de la llengua del país i la presa de consciència de la catalanitat, com a exemple *El Noticiero Dertosen*⁹ va publicar el 1880 les bases d'organització del Congrés Catalanista.

- Els certàmens de l'Acadèmia de la Joventut Catòlica

La celebració a la ciutat de Tortosa d'un bon nombre de certàmens poètics d'alta qualitat a partir de l'any 1878 va donar uns fruits veritablement fructífers, atès que va aconseguir dos fites molt remarcables en el camp de les lletres: revolucionar l'ensopit ambient literari local i dotar de categoria literària la poesia escrita en llengua catalana. Aquestes distingides festes literàries eren organitzades per dos centres culturals privats de tarannà completament distint: l'Acadèmia de la Joventut Catòlica (carlista i conservadora) i el Centre d'Artesans, els quals varen suposar una autèntica plataforma de potenciació cultural, que van impulsar la formació de la primera generació de poetes locals

⁷ Al número 8 de *La Veu de Tortosa* (corresponent al 21 de gener de 1900) va publicar un destacat article: *Les pedres i la llegenda de l'escut de Tortosa*.

⁸ L'any 1871 se n'havia celebrat un de molt modest organitzat per la Congregació de Sant Lluís, en el qual va tenir un escàs preponderància la llengua catalana.

⁹ *El Noticiero Dertosen*, n. 32, 8-IX-1880, p. 2.

que varen fer un ús habitual del català. El primer certamen d'importància va celebrar-se al col·legi de Sant Maties el 3 de setembre de 1878¹⁰, presidit pel canonge Francesc Vilaret, i va comptar amb un elegant discurs literari d'obertura per part del veterà poeta Àngel Rubió i Lluís, i el de cloenda va anar a càrrec de l'advocat, periodista i polític Ramon Foguet. L'acte de lliurament¹¹ de premis va comptar amb l'assistència d'unes 2.000 persones. Hi va participar el literat barceloní, considerat com a pare de la Renaixença, Joaquim Rubió i Ors, que va ser premiat amb l'obra escrita en castellà *Biografía y juicio crítico de las obras del Dr. Vicent Garcia, Rector de Valfogona*. La resta d'autors premiats no eren ebrencs, a excepció de Joan Baptista Altès¹², rector de Batea, que va tenir una dilatada trajectòria literària en castellà.

- L'homenatge a Santa Teresa de Jesús de 1882

L'any 1882 va organitzar-se un emotiu homenatge¹³ per tal de commemorar el III Centenari del traspàs de Santa Teresa de Jesús, la poetessa d'Àvila i destacadíssima figura del misticisme i del Segle d'Or castellà. Varen formar part de l'instruït comitè organitzador les associacions tortosines amb més prestigi i amb més motivació cultural: l'Arxiconfraria Teresiana, la Reial Arxiconfraria de la Cinta, el Gremi de Llauradors de Sant Antoni, l'Acadèmia de la Joventut Catòlica i el Cercle Obrer d'Artesans. Aquest acte va celebrar-se a la Congregació de Sant Lluís el darrer diumenge d'octubre, i va comptar amb la lectura dels treballs en prosa de l'advocat Ramon Foguet i de Mn. Joan Baptista Altès. Des de les pàgines d'*El Semanario de Tortosa* s'havia llaurat el camí amb la publicació d'un seguit d'articles d'enlairament de la figura poètica i religiosa de l'homenatjada. Quant a la presència de la llengua catalana, l'esmentat setmanari va incloure una famosa poesia de Mossèn Cinto Verdaguer titulada *La mort de Santa Teresa*, i una composició escrita en dialecte tortosí, *A les Teresines de Tortosa*, del poeta local J. Ferreres. Cal destacar la lectura d'un bellíssim poema del llavors jove poeta tortosí Lluís Lluís i Dolç, que portava com a títol *A*

10 *Correo de las Familias*, n. 9, setembre de 1878, p. 213-214.

11 *Correo de las Familias*, ídem, "el recull de la següent manera: *En el de la Juventud Católica se ha desplegado gran pompa y aparato. El aspecto majestuoso y la severidad de líneas del claustro resaltaban ante las riquísimas colgaduras con que había sido adornado. De 1500 a 2000 personas serían los concurrentes al acto.*

12 Mn. Joan Baptista Altès i Albacart, autor de l'obra costumista *Perfumes de mi tierra*, guanyador de molts premis en els certàmens poètics de final de segle, i actiu periodista: director del setmanari catòlic *El Amigo del Pueblo*, redactor de *Correo de Tortosa*, mentre que a Barcelona va col·laborar amb *Revista Popular*, *Hormiga de Oro*, *Revista Teresiana* i *Correo Catalan*;

13 *El Semanario de Tortosa*, n. 24, 6-VIII-1882.

*Santa Teresa*¹⁴, la qual denota tota mena de sentiments patriòtics i de defensa a ultrança de la llengua nativa.

Vull cantar-te Santa meva,/En la llengua catalana,/Que les coses que es diuen/ En la llengua de la pàtria,/Són més tendres i més dolces/I surten de dins de l'ànima,/Que de la pàtria la llengua,/És la llengua que el cor parla.

- Els Jocs Florals de 1883

El 1883 serà una altra data a recordar, ja que varen celebrar-se els primers Jocs Florals de Tortosa, que va organitzar l'associació del Círcul d'Artesans. Aquesta entitat era la precursora dels Casinos Republicans, entre els socis de la qual hi havia moltes persones d'origen obrer i camperol. Els premis que varen concedir-se van ser els següents:

Flor Natural	<i>"La cançó de la boja"</i>	Isidor Frias i Fontanilles
1 accèssit	<i>"Qui en dona més?"</i>	Joan Cachot i Lluís
Premi Excel·lentíssim Ajuntament Tortosa	<i>"Oliveres, Tortosa i Catalunya"</i>	Antoni de Bofarull
Premi Círculo de Tortosa	<i>"La Santa Cinta"</i>	Joaquim Olivé
Premi Comissió Organitzadora	<i>"A la llibertat"</i>	Francesc Ubach i Vinyeta
Premi Diario de Tortosa	<i>"Lo periodista"</i>	Josep Vergés i Zaragoza
Premi Antoni Riba	<i>"A Tortosa"</i>	Lluís Lluís i Dolç

Destacarem la participació de Francesc Ubach i Vinyeta, poeta de Mataró que era un dels habituals guanyadors dels Jocs Florals de moltes ciutats catalanes, així com els guardons que varen rebre tres joves poetes tortosins: Lluís Lluís i Dolç, Josep Vergés i Zaragoza i Joan Cachot i Lluís, que representaran tota una nova generació poètica d'arrel catalana a la ciutat.

¹⁴ Va ser publicat a *El Semanario de Tortosa*, n. 38, 12-XI-1882.

2.4. Els poetes de la “generació del 1883”

El notable èxit que varen tenir els Jocs Florals de Tortosa de l'any 1883, quant a la qualitat dels treballs guardonats, va obrir uns nous horitzons per a alguns joves literats locals que varen aixecar la veu amb molta força. Tot i que encara hi haurà una majoria aclaparadora de literats d'arrel castellana, el Renaixement de la llengua catalana a la ciutat ja no pot tenir marxa enrere.

Lluís Lluís i Dolç. Va ser un destacat advocat tortosí i un culte home de lletres, amic íntim de Joan Maragall. Els seus temes predilectes són els referits a la gent i als costums de la seva ciutat natal, com ens trobem en un dels seus primers poemes, *A Tortosa*, que és un cant vibrant a la ciutat. El 1882 va ser premiat en un dels esmentats certàmens poètics locals per la seva bella composició *Lo bando de la Cinta*¹⁵. Aquest mateix any també va publicar el seu emblemàtic cant *A Santa Teresa*, que hem comentat anteriorment, i que suposa la mostra poètica més ferma que va fer-se des de Tortosa per tal de dignificar definitivament el català. Va participar en innombrables vetllades poètiques i va ser membre del jurat dels famosos Jocs Florals de 1920. Va morir el 1926.

Joan Cachot i Lluís (Tortosa, 1856 - ?) va ser un gran seguidor del fenomen literari, i un dels primers grans poetes en català de Tortosa. Des d'una edat ben jove va demostrar un sincer entusiasme per la literatura catalana, pel comerç¹⁶ i per les finances, publicant una voluminosa obra d'interès titulada: *El comercio, la bolsa y la banca*. El seu descobriment públic va arribar amb el 1r accèssit a la Flor Natural als Jocs Florals de Tortosa de 1883 amb l'emotiva poesia: *Qui en dóna més?* A partir d'aquí ens trobarem davant d'un silenci que va durar uns 40 anys, durant els quals va desaparèixer totalment del món literari. No va ser fins a la restauració de la II República, que el retrobem entusiasta amb la seva col·laboració en el setmanari *Vida Tortosina*, des de les pàgines del qual va realitzar magnífiques dissertacions sobre la situació social del moment i una defensa acèrrima de la llengua catalana.

¹⁵ Va ser presentada amb el lema “ja ve, ja ve”, i fou publicada per primer cop a *El Semanario de Tortosa*, n. 33, corresponent al 8 d'octubre de 1882.

¹⁶ Posteriorment renegarà de tota ideologia separatista, tot i que mai no va perdre l'entusiasme per la llengua catalana. Mestre i Noé ho atribueix als seus lligams amb els sectors catòlics més conservadors, que varen fer-lo viure envoltat de persones totalment alienes al fet català.

Josep Vergés i Zaragoza (Tortosa, 1862 - ?). Va ser un literat que va conrear diversos gèneres literaris brillantment. El 8 de setembre de 1880 va llegir-se la seva primera poesia en una vetllada celebrada al col·legi de Sant Lluís. L'any següent va rebre un accèssit per la composició titulada *Lo premi de la Fe* al certamen de l'Acadèmia de la Joventut Catòlica, gràcies a la qual va passar a ser considerat com a "*lo poeta tendre*". Als Jocs Florals de Tortosa de 1883 va tornar a ser premiat pel poema *Lo periodista*. Va viure uns anys d'entusiasme catalanista¹⁷, que va portar-lo a escriure versos sentimentals i reivindicatius sobre un gloriós passat nacional. Va col·laborar amb els diaris catòlics tortosins: *El Estandarte Católico*, *El Ebro*, *El Correo Ibérico* i *El Restaurador*. Va signar 2.523 articles amb el pseudònim Constante per molts rotatius cristians d'arreu de l'Estat espanyol, així com el 1913 va formar part de la revista científica *Ibèrica*. Les seues vivències varen ser recollides en els seus llibres *Recordances* (1925) i *Epistolari joco-seriós* (1925).

2.5. Els literats absents

La majoria de literats i d'artistes que volien llaurar-se una bona carrera professional de marxar forçosament de la ciutat. Tortosa, òbviament, se n'havia de ressentir en tots els seus àmbits, amb la separació corresponent per part de valuoses figures que haurien pogut canviar l'ensopiment de la vida cultural local.

Francesc Riba i Lledó (Tortosa, 1848-Barcelona, 1904), pare del poeta Carles Riba, va ser redactor de la prestigiosa revista *La Renaixença* i de *L'Art del Pagès*, en la qual va publicar estudis sobre legislació agrària i temes econòmics i socials. Era membre de l'Acadèmia de Jurisprudència i va publicar opuscles sobre el Tribunal de les Aigües de València o el laude arbitral a l'edat mitjana.

Carles Altadill i Teixidó (Tortosa, ?-Barcelona, 1879), a diferència del seu germà Antoni (autor d'una fecunda obra en llengua castellana), va incorporar-se al moviment literari català. Personatge bohemí, el primer llibre que va publicar va ser *Llampechs entre tenebres*, en el qual, fent ús d'un estil satíric, combina subtilment la poesia i la prosa, i hi inclou apartats dedicats a pensaments, refranys, deduccions, etc. Els següents versos del poema *A la Crisi* són un perfecte retrat del seu peculiar estil:

¹⁷ Altadill, Carles: *Llampechs entre tenebres*, Barcelona, 1872, p. 44.

Apartat d'aquí ben lluny/Malvada crisi, apartat,/Perquè la teva presència/No es pot dir los mals que em causa./Abans que tu vinguessis/Tot me marxava en bonança/Pagava sempre a tothom/I jo de tothom cobrava,/I podia anar per tot/ Portant la cara ben alta.

La frase que ens introdueix el llibre és també força significativa: *Estich aburrit de una pila de coses*, alhora que s'endinsa a fer un repàs irònic sobre els costums dels catalans que el porta a afirmar¹⁸: *Qu'ens preciam de literatos, cuan ab prou feyna arribem a escriurer malament lo català*, i posteriorment afegeix: *Afortunadament, diré qu'ens dongui la gana, només fent algun esforç, y deixant de ser ta indiferents com som a la cosa pública, 'ns sobran elements pera colocar a nostra pàtria a la altura que's mereix, y cuan no, veyam qui'ns quita l'orgull de ser fills de Catalunya*. Va col·laborar a *Un Tros de Paper*, mentre que el polític Valentí Almirall li finançà una revista que tingué curta vida, *El Gandul*. També va ser l'autor de dos comèdies: *Un mirall per a pubilles* (1870) i *El Gandul* (1872), sobrenom aquest amb el qual se'l coneixia a causa de la seva migrada producció, i en la qual va plantejar un diluït enfrontament entre amo i obrer.

Josep Felip Vergez i Peira (Tortosa, 1844-Madrid, 1919). Va començar a conrear la poesia usant el significatiu pseudònim de l'Escolà de Valfogona. Els seus poemes eren recitats en actes públics i varen ser publicats en els rotatius locals. Destaquen especialment una llegenda històrica referent a la conquesta de Tortosa titulada *Les dones tortosines* i un altre titulat *Mon primer cant*, en el qual dóna fe de la seva estima per la llengua materna. Va ser redactor durant els anys 1860 dels periòdics tortosins: *El Ebro*, *El Faro*, *La Actualidad* i *La Localidad*, així com va ser un assidu col·laborador de l'històric rotatiu *La Muntanya de Montserrat*, que va ser dirigit per l'eminent Víctor Balaguer. Justament, l'any en què Balaguer va ser el president dels Jocs Florals de Barcelona, el 1868, va convidar a la festa el poeta occità Frederic Mistral (Premi Nobel de Literatura) i altres literats provençals, francesos, castellans i els valencians W. Querol i T. Llorente. Josep Felip Vergez també va ser-hi convidat quan tenia només 24 anys. De la ressenya que d'aquella excursió en fa el periòdic literari *Lo Gay Saber*¹⁹ de Barcelona reproduïm: *Lo poeta Vergez de Tortosa, al lliurar uns rosaris de Montserrat a Rumieux perquè els doni a sa filla la hermosa Ausis i uns altres a Mistral, perquè els doni a sa senyora mare, ha acompanyat lo regal*

¹⁸ *Lo Gay Saber*, 15-V-1968.

¹⁹ Ídem, p. 15.

amb uns versos tan apropiats i comprensius, que no podem menys de recordar-los com bella mostra de la poesia més encantadora, d'aquella poesia que s'inspira sempre en los sentiments benèvols..

El 1869 va haver d'emigrar a Cuba per motius familiars. Des de l'Havana va seguir conreant la llengua catalana. Vergez sembla voler donar un missatge ben expressiu i intens amb els seus versos patriòtics, producte de l'enyor a sentir el caliu de la terra:

A la claror que don la llumanera/ S'esbargiren les ombres del meu cor/Com l'alè de dolça primavera/Es fon la neu i brota falaguera/ D'aromes rica, encisada flor./ Confesso mon pecat, la nuvolada/ Del negre oblit ja l'ànima cobria/ I n'era per ma lira menyspreada/ La llengua d'Ausiàs March, l'anomenada/Hermosa parla d'en Vicenç Garcia./ Mes dintre el cor – com la vestal romana/La sacra flama – en amorós caliul/ Guardava jo ma llengua catalana,/ L'aucell migrat a terra llunyadana/ Sols pot cantar lo que aprengué en son niu./ Ben haja ton afany la llumanera/ Penyora n'és de màgica victòria/ Del progrés laietà noble senyera/ Escolta lo que et diu la pàtria entera

Pus parla català, Déu li don glòria.

A l'illa de les Antilles va convertir-se en un polític de renom, que va ser elegit diputat pels districtes de Santa Clara i Güines sis cops i que va defensar les reformes que havien de portar l'autonomia cubana. La publicació d'una crònica d'un succés de ressonància, escrita en romanç lliure i sense rima per a un diari cubà, li va permetre entrar en contacte amb la intel·lectualitat criolla i se li van obrir les portes dels rotatius més importants: *El Eco de Cuba*, *La Sombra* i *La Aurora de Yumuzi*, a més va dirigir l'influent *Diario de la Marina*. El 1902 va publicar el seu llibre de memòries, *Recuerdos de Méjico*.

2.6. L'estudi del 'Llibre dels Costums de Tortosa'

Durant la segona meitat del segle XIX, va haver-hi un bon nombre d'erudits d'arreu dels antics territoris de la Corona d'Aragó que varen dedicar el seu temps a l'estudi del *Constitutinae Dertosaie* (Llibre dels Costums de Tortosa), el primer codi de lleis medieval escrit en llengua catalana, així com a la defensa del dret civil català.

Ramon Foguet va estudiar lleis a la Universitat de Barcelona i es va doctorar a la facultat de Dret de Madrid. D'ideologia carlista, va inspirar el periòdic *La*

Voz de la Patria i va ser elegit diputat provincial. Va publicar una edició del *Llibre de les costums de Tortosa* l'any 1877. Anys després, va tornar a incidir en el tema amb la publicació de l'obra *Derecho catalán – Instituciones civiles de Tortosa*, editat el 1892, en defensa de la personalitat jurídica de Catalunya.

Benvingut Oliver va nàixer a Catarroja (l'Horta) el 1836 i va estudiar dret a la Universitat de València. La seva vinculació amb el territori va lligada a l'edició crítica del *Llibre dels Costums de Tortosa* (1871), que va ser reeditada durant la darrera dècada del segle XX. Aquesta magnífica obra esdevé un marcat homenatge al model administratiu que va regir la Corona d'Aragó. L'erudit valencià situa la llengua catalana²⁰ (i amb aquest nom) i el dret civil com als veritables símbols i vincles d'unió de tots els territoris que conformen els Països Catalans: *Mas de todos estos vínculos, los que más enérgicamente expresan aquella comunidad y confraternidad de pueblos, son la lengua y el Derecho. La primera no solamente se ha conservado en Cataluña, Valencia y Mallorca, como lengua nacional o vulgar, sino que en nuestro siglo aspira a recobrar en las lenguas cultas y literarias el puesto que tuvo durante los tiempos medios: prueba de ellos es el entusiasta renacimiento de la bella literatura y la favorable acogida que del publico ha merecido*. Va publicar altres estudis de dret foral relacionat amb els territoris de l'antiga Corona d'Aragó: *Historia del Derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia* (1876-1881), *Estudios históricos sobre el derecho civil de Cataluña* (1867). Va ingressar a l'Acadèmia de la Història amb el discurs *La nación y la realeza en los estados de la Corona de Aragón* (1884) i va treballar en l'edició de *Las Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña*.

3. LA SEGONA GENERACIÓ DEL CATALÀ LITERARI A TORTOSA

3.1. Els pioners intel·lectuals catalanistes

Els certàmens poètics havien ajudat a despertar un inusitat interès per la llengua vernacle, la qual s'anava descobrint a poc a poc com a un mitjà d'expressió ideal per als literats tortosins, que vivien en una societat majoritàriament catalanoparlant.

²⁰ Una aproximació a la seua personalitat i a la seua tasca cultural la tenim en l'opuscle: *El nacionalisme en el pensament de Francesc Mestre i Noé* (Dertosa, 1985), d'en Ramon Miravall i M. Antonia Parés.

Francesc Mestre i Noé

Francesc Mestre i Noé²¹ (Tortosa, 1866-1940). És l'autor de *La Renaixença de Catalunya i els periodistes i literats tortosins del Renaixement*, en el qual ens proporciona una magnífica introducció a la tasca realitzada per un gran nombre de literats ebrencs durant aquest transcendental període per al ressorgiment literari de la llengua catalana. Va saber conrear gèneres molt diversos: poesia, *Cançons tortosines*; drama, *Lo Cautiu* i *Matilde*; costumisme, *Giripigues tortosines* (1915), *Contalles Crepusculars tortosines*²² (1984); assaigs, *El Arte en la Santa Iglesia Catedral de Tortosa* (1898), *El Palacio Episcopal* (1900), *Els Tortosins per Tortosa* (1914), *La Llengua a les esglésies* (1920), *Discurs de Gràcies* (1931), *Els periodistes i literats tortosins*

de la Renaixença de Catalunya” (1934), *El Maestrazgo, notas arqueológicas, La Seu de Lleida*; treballs filològics, *Vocabulari Català de Tortosa* (1915); biografies, *Teodor González* (1918), *Josep Antoni Santigosa* (1923), *Víctor Cerveto* (1925), *Temps vida i obres del polígraf Jaume Tió i Noé* (1927). Va ser col·laborador habitual de nombrosos rotatius de tarannàs ben diversos tant en l'àmbit de Tortosa com d'arreu de Catalunya: *El Restaurador* (catòlic), *La Verdad* (gonzalista), *Correo Ibérico*, *Diario de Tortosa*, *La Zuda*, *La Santa Cinta*, *La Veu de Catalunya* (de Barcelona, vinculat a la Lliga Regionalista) etc. Va fundar els periòdics *La Veu de Tortosa* i *La Veu de la Comarca*, els pioners rotatius en la llengua pròpia de la ciutat.

Va ocupar nombrosos càrrecs de relleu, dintre de la seva esmentada varietat d'interessos culturals: cronista de Tortosa, arxiver honorari de la ciutat, president dels Jocs Florals de Tortosa de 1920, president dels Jocs Florals de Barcelona de 1931, delegat del Congrés d'història de la Corona d'Aragó, etc.

En una de les seves obres, *Els tortosins per Tortosa*, fa emblema d'un gran esperit de recuperació de les glòries del passat. En *Giripigues tortosines* troba espai per parlar de tot allò que té a veure amb la seva ciutat, de temes històrics

21 Obra publicada pòstumament, atès que es tracta d'un recull d'articles que havia publicat a *La Zuda*.

22 Un interessant article sobre la figura de l'arquitecte Joan Abril la trobem al rotatiu catòlic *El Restaurador*, corresponent al 20-II-1912.

generals i també per enlairar el parlar de Tortosa: *Lo català de Tortosa és pur, intens, ric, exuberant, abundant, enèrgic i suau a la vegada. Los seus mots i el conjunt de sons articulats expressius d'una idea; la seva formació i caràcter primitiu hi ha que estudiar-hi en la conversa popular abans esmentades, i en los arxius civils i eclesiàstics.*

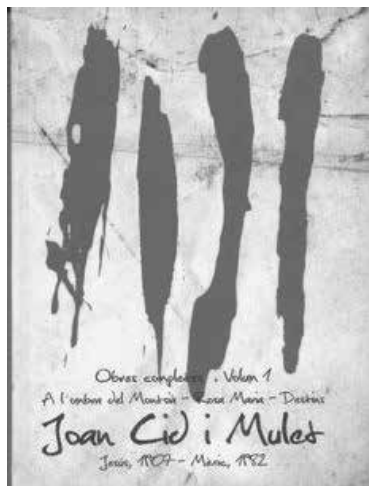
Joan Abril i Guanyabens²³. Va ser un altre gran home de cultura i un nacionalista de cap a peus. Natural de Mataró (Maresme), era l'arquitecte municipal de Tortosa i va treballar incansablement envers la recuperació de la llengua catalana. El 1900 va fundar el Museu Arqueològic local i va dedicar-se activament a potenciar-lo, tot i que va tenir fortes desavinences amb l'alcalde de la ciutat, i va ser destituït poc després del seu càrrec de director. Posteriorment, va fundar i dirigir *La Veu de la Comarca* (1904-1909), escrit íntegrament en català, que entre altres tasques va contribuir notablement a donar publicitat als interessos catalanistes del moment, i a les dos grans obres que s'estaven tirant endavant: L'elaboració del diccionari *Català-valencià-balear* de l'il·lustre filòleg mallorquí, Mn. Antoni M. Alcover, i la celebració del 1r Congrés Internacional de la Llengua Catalana que tingué lloc el 1907. Va ser l'editor també d'una nova edició de la històrica obra *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa* del cavaller medieval Cristòfol Despuig i de *Les reflexions sobre els col·loquis* obra del segle XVIII d'Antoni Gil de Frederic, als quals va incloure unes notes explicatives. Quant al seu paper professional a la ciutat, va deixar-nos la seva obra divulgativa: *Un capítol de la meua actuació a Tortosa*²⁴, publicada l'any 1928.

3.2. El treball literari i intel·lectual de Joan Cid i Mulet

Joan Cid i Mulet va néixer a Jesús el 2 d'abril de 1907 i va morir a Ciutat de Mèxic el 10 de gener de 1982. Als vint anys va estrenar les primeres obres dramàtiques al Sindicat Agrícola de Jesús. Va fer una sèrie de col·laboracions assídues a l'influent diari *La Publicitat* i al setmanari barceloní *Mirador*. El seu perfil literari va rebre un notable impuls amb la publicació de la primera novel·la l'abril de 1933, *A l'ombra del Montsià*, la qual va seguir *Rosa Maria*.

²³ Sant Feliu de Guíxols, Impremta d'Octavi Viudes, 1928.

²⁴ "Article de reconeixement", *Ara*, 8-XI-1935, n. 88.

En el camp poètic va publicar dos llibres: *Roses blanques* (1934) i *Les ales del neguit* (1937).

Va assumir responsabilitats polítiques al juliol de 1936 en ser nomenat delegat de la secció d'arxius del servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya al Baix Ebre, càrrec des del qual va dedicar tots els esforços per a evitar la destrucció indiscriminada dels béns patrimonials de la Catedral, del Bisbat, del Museu i de l'Arxiu.

En el seu paper de perdedor del conflicte bèl·lic, va haver d'exiliar-se a Perpinyà. Poc després d'acabar-se la guerra, va posar-se en contacte

amb el nou alcalde feixista de la ciutat per informar-lo de la situació en què es trobava el patrimoni salvat, mitjançant una carta escrita en català que el nou capitost tortosí, el monàrquic Recaredo Loscos, va estripar per qüestions lingüístiques. El 1941 va reprendre la seva producció literària amb la redacció d'una novel·la *Destins*. El 8 de setembre de 1942 va embarcar-se des del port de Marsella, amb el *Nyassa*, cap a la ciutat de Veracruz, a Mèxic. Allí va participar en la redacció dels números de la *Revista de Catalunya* que es publicaren en aquest país, i en nombroses publicacions (*El Poble Català*, *Pont Blau*, *La Nostra Revista*, *La Nova Revista*). En la nostra llengua va publicar a part de la novel·la anteriorment citada, el conte *En Patufet a les Amèriques*; mentre que en llengua espanyola va editar l'opuscle *Cataluña en la Feria del Libro* (1944), l'assaig *La literatura catalana* (1946), les novel·les sobre la cruesa de l'exili *La ruta incògnita* (1945) i *Nosotros los locos* (1948). El 1954 va publicar *México en un himno* (*Génesis e historia del himno nacional*, reeditat en cinc ocasions) amb un àlbum de 3 *long plays* i música del també català Jaume Nunó, que va consolidar-lo literàriament. Va estar estretament lligat a les activitats organitzades per l'Orfeó Català de Mèxic. Els seus coneixements i la seva passió pel futbol li va permetre efectuar una magnífica tasca dintre de la historiografia esportiva mexicana. Va prendre part en diverses empreses enciclopèdiques fins que va editar el 1962 *El libro de oro del fútbol mexicano*. A títol pòstum va ser publicat el 2001 l'assaig *La Guerra Civil i la revolució a Tortosa*, en el qual explica tota la problemàtica social que va haver de viure la nostra comarca durant aquelles fatídiques dates.

3.3. Els historiadors: Frederic Pastor, Manuel Beguer i Enric Bayerri

En Frederic Pastor, en Manuel Beguer i l'Enric Bayerri varen ser els tres més grans historiadors tortosins de la primera part del segle XX, els quals són encara un punt de referència obligat en molts dels estudis històrics i folklòrics que s'elaboren actualment en l'àmbit de les Terres de l'Ebre.

Frederic Pastor i Lluís (Tortosa, ?-1923) va ser un home d'una altíssima cultura. Cronista de la ciutat i historiador polifacètic, és autor de *Narraciones tortosinas*, i d'un gran nombre de monografies històriques, descripcions de Col·legis Reials, ermites (Coll de l'Alba), balnearis (Cardó), de la Juderia de Tortosa, visites de reis i prínceps, fets de guerra, biografies d'artistes, guerrers, religiosos i poetes. Va col·laborar amb nombroses publicacions: *Tortosa Il·lustrada*, *La Verdad*, *La Zuda*, *Libertad*, *Diario de Tortosa*, *El Restaurador*, etc. La seva contribució literària en català es va restringir al camp del folklore i de la poesia.

Manuel Beguer, home de vasta cultura, era acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Els seus editorials catalanistes precisament varen consolidar el canvi ideològic que havia experimentat la revista *La Zuda*, de la qual era director durant el període republicà. La seva obra més coneguda, *Llinatges tortosins*.

Enric Bayerri Bertomeu (Tortosa, 1882-1958) va ser arxiver i cronista de Tortosa. És l'autor dels vuit volums de *Historia de Tortosa y su comarca*, publicat sota el mecenatge del polític dretà Joaquim Bau i Nolla, gràcies a la qual va ser guardonat amb la medalla²⁵ d'or al mèrit nacional. Quant a l'aportació estricta de Bayerri a la recuperació del català va arribar amb la publicació del *Refraner Català de la Comarca de Tortosa*, que va venir a seguir la feina que encapçalava Joan Amades de recollir el folklore tradicional català. Havia començat el seu paper com folklorista des de les pàgines del diari *Unión Patriótica*, en seccions anomenades "Criteri tortosí" i "Glossari tortosí comarcal". Ja durant el període franquista, va publicar el *Llibre de privilegis de la vila d'Ulldecona* (1951). Va ser un dels promotors de la frustrada *Acadèmia de la Història i de la Llengua de Tortosa*, que havia de vetllar per la conservació de "*palabras castizas indígenas*". Condemnava l'anomenat catalanisme literari oficial, mentre que feia una defensa a ultrança de l'ús del dialecte tortosí.

²⁵ "Article de reconeixement", *Ara*, 8-XI-1935, n.88.

3.4. El paper primordial de la poesia

Els Jocs Florals de Tortosa al segle XX

Aquesta festa de la poesia i de la llengua catalana va expandir-se ràpidament per moltes ciutats i comarques dels Països Catalans. Durant el segle XX varen celebrar-se sis edicions, corresponents als anys: 1900, 1904, 1908, 1920 i 1935, mentre que l'any 1928 va organitzar-se un concurs poètic (que no portà el nom de Jocs Florals) d'alta participació per tal de commemorar el 750 aniversari de la baixada de la patrona de la ciutat.

1900

Els primers Jocs Florals del segle XX a Tortosa varen ser organitzats al setembre de 1900 pel polític Teodor González i el seu grup d'influència. Varen celebrar-se al teatre Balneari i va actuar com a mantenidor el Dr. Rafel Garcia, mentre que el secretari era el conegut advocat i il·lustre poeta Lluís Lluís i Dolç. Els dos premis principals, la Flor Natural i el que atorgava l'Ajuntament de Tortosa, varen ser concedits a dos obres en castellà. Van presentar-se un bon nombre de treballs en català d'autors locals, alguns dels quals d'un nivell literari més que acceptable. Van concedir-se els següents premis:

Premi	Autor	Obra
Flor Natural	Àngel del Arco	<i>La Paz</i>
Bisbe de Tortosa	Francesc Mestre Noé	<i>El Palacio Episcopal</i>
Ajuntament de Tortosa	Francesc Escudé	<i>Cinteta</i> (quadre escènic)
Capítol de la Seu	Carles O'Callaghan	<i>El Papa Luna</i>
Vicari General Bisbat	Josep Pastoret	<i>Goigs Verge de la Cinta</i>
Club Recreativo	Joan B. Ferreres	<i>La Festa de Mitj camí</i>
Comte Torre Espanyol	Camil Milan	
Diego de León	Tomàs Despuig	
Manuel Porcar Tió	Frederic Pastor i Lluís	
Emili Fernández	Juli Jover i Fosc	
Josep Alcoverro	Cecili Miquel	
Joan Cardona i Tió	Josep de Palau	
Casino Artesans	Frederic Pastor i Lluís	
Francesc Riba	Ramon Marqués	<i>A Mitj camí</i>
Degà de la Seu	Ramon Vergés i Paulí	<i>A Mitj camí</i>

1908

També van celebrar-se durant el tradicional mes de setembre. Va exercir com a secretari del jurat, Mn. Josep Escudé i Bosc. Entre els poetes guanyadors cal destacar que el premi que atorgava el Dr. Albert Rusiñol va ser concedit a en Ramon Vergés i Paulí pel poema *La Rajola Ensangrentada*, mentre que el premi Diego de León va recaure en Frederic Pastor i Lluís per l'obra *Sant Vicent Ferrer*. Hem de remarcar, per l'evident connotació ideològica que suposa, que es va concedir un premi a l'obra *Tortosa, ni catalans ni valencians*, que s'havia presentat sota el lema *Tortosa independent*.

1920

Aquest cop varen ser els membres de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta els que van encarregar-se de l'organització. L'acte institucional de lliurament de premis va tenir lloc el 25 de març al teatre del Balneari de Remolins. Va ser presidit per un membre de la Mancomunitat de Catalunya i un altre de la Diputació de Tarragona. El jurat qualificador estava format pels literats d'arrel catalana més prestigiosos del moment: Mn. Manyà, Mn. Bellpuig, Josep Vergés i Zaragoza, Lluís Lluís i Dolç i Francesc Mestre i Noé. La composició guanyadora de la Flor Natural era obra del poeta empordanès Josep Albert Navarro.

1928

El 7 de setembre de 1928 va efectuar-se al teatre Principal un certamen literari organitzat per la Congregació Mariana Major de Tortosa per tal de commemorar el XV cinquantenari del descens de la Verge. Actuava com a secretari del jurat en Francesc Mestre i Noé. La participació va ser altíssima, tant d'autors comarcals com d'arreu de Catalunya i de l'Estat. El resultat final va consolidar el prestigi de la llengua catalana a la ciutat, ja que la majoria d'obres premiades hi estaven escrites. El gran guanyador del concurs va ser el jove Mn. Rafel Escuder, que va endur-se'n sis distincions.

1935

El 27 de gener de 1935 és una altra històrica data a recordar per a les lletres tortosines, en celebrar-se una nova edició dels Jocs Florals al cinema teatre Coliseu. Aquest cop, però, estava marcada indubtablement per la delicadíssima situació política del moment, que havia portat a l'empresonament de

tot el govern de la Generalitat després dels històrics Fets d'Octubre de 1934. El gran triomfador de la jornada va ser de nou mossèn Rafel Escuder, que va rebre nombroses distincions: la Flor Natural amb la composició *La mort del pastor avi*, el primer accèssit a la mateixa distinció amb Branca de Primavera, l'Englantina d'Or i d'Argent amb *Lo paneret del panoli*, i el primer accèssit a la Viola d'Or i d'Argent amb *Inter Lília*. El certamen havia tingut una alta participació no tan sols de poetes locals sinó d'arreu dels Països Catalans. Quant a autors locals, a part de l'esmentat Rafel Escuder, van aconseguir premis els periodistes Rafel Sàlvia, Joan Arasa i Subirats, el periodista i poeta Lluís Climent i Joan Cid i Mulet.

3.5. Galeria de poetes

Els anys 1920 van veure l'esclat d'una nova generació de poetes que ja mostraven una gran maduresa en el domini de l'idioma català, a diferència de les generacions anteriors que havien fet ús d'un llenguatge dialectal molt castellanitzat. Els escriptors no formaven ni de lluny un grup homogeni.

Gerard Vergés i Zaragoza era propietari d'una farmàcia i va efectuar una destacada tasca al servei de la divulgació de la ciència, com a un dels editors del *Boletín del Laboratorio Quimioterápico del Ebro*. Va ser director de la històrica publicació *La Santa Cinta*.

Manuel Vilà era metge especialista contra el paludisme. Va descobrir-se com a un bon poeta en català des de les pàgines de *La Veu de Tortosa* i en l'obra *Quan l'amor dictava*, que va gaudir d'un pròleg de luxe del gran poeta Apel·les Mestre.

Lluís Climent va ser un bon poeta i periodista. Des de les pàgines dels rotatius *La Veu de Tortosa* i *Ara* va dur a terme una important tasca catalanista i cultural. Com a poeta, va ser premiat en els Jocs Florals de 1935 per la composició *A les muntanyes de Caro nevades*. Ja durant el període franquista, va ser l'autor de *Rojos en Tarragona*.

Secundí Sabaté era membre d'una famosa nissaga de professionals de la medicina. El 1919, va presentar una comunicació al III Congrés de Metges en llengua catalana titulada *L'Abcés de Fodries en el pronòstic de les infeccions*. Fou l'autor dels reculls poètics: *Per què estimem a Tortosa?* (1947), *La meua senyera*

(1952) i *L'entremaliada Cucafera* (1963), en els quals denota una gran estima a la llengua del país.

Josep Monllaó, “Llaonet” va ser un actiu periodista d'ideologia carlina, redactor del rotatiu *La Tradición*. Va publicar nombroses poesies de manera esporàdica al seu periòdic i participà en els Jocs Florals de la ciutat de 1928 i 1935. Després de la guerra fou l'autor de les obres: *Los Bárbaros en Tortosa* i *Estampas de dolor y sangre*.

Rafel J. Sàlvia va convertir-se en una de les grans promeses del periodisme catalanista tortosí de la dècada de 1930. Era redactor en cap del periòdic *Ara*, en el qual va incloure nombrosos apartats de crítica literària i racons poètics. Durant la postguerra es va convertir en un cinematògraf de gran prestigi arreu de l'Estat.

Carles Sánchez i Pastor va néixer a Tortosa l'1 de desembre de 1908. És l'únic supervivent dels literats d'aquest període. Va ser professor mercantil a l'Escola de Comerç de la mateixa ciutat. Va començar la tasca periodística al periòdic *Heraldo de Tortosa* i a la revista *La Zuda*. Posteriorment, es va afiliar a Acció Catalana Republicana i va entrar com a redactor de *Vida Tortosina*. En aquest setmanari va incloure també nombrosos poemes i va fer elaborades traduccions de poetes francesos. Va escriure durant molts anys a *El Castell de Cervelló*.

4. ELS PUNTALS DEL TORTOSINISME

4.1. Ramon Vergés i Paulí

Ramon Vergés i Paulí (Tortosa, 1874- Illa de Buda, 1938) va ser un dels literats i periodistes tortosins més populars del seu temps, ja que va saber combinar la seva gran passió poètica amb la realització de nombrosos estudis històrics i de curiosos treballs costumistes. La seva vida va estar marcada a l'uníson pel seu afany periodístic i per la fe catòlica. Va ser arxiver de la Reial Arxiconfraria de la Mare de Déu de la Cinta. Ha passat a la història com un dels acèrrims defensors del particularisme tortosí. La ideologia del tortosinisme portada als extrems més rancis queda perfectament reflectida en alguns paràgrafs del controvertit article *Tortosins, ni catalans ni valencians*²⁶.

²⁶ *Espurnes de la Llar I*, Tortosa: Dertosa, 1991 (2a ed.) p. 116.

Ramon Vergés i Paulí

Estudis. L'Hospital de la Santa Creu (1914), Lo miracle de la bomba (1923) i Devoció dels Consellers a la Verge de la Cinta (1928).

D'interès és la citada obra *Espurnes de la llar*, que reuneix monografies i articles que representen una bona aportació periodística. Va dirigir el periòdic *La Libertad* (1908-1913) i, anys després, la revista *La Santa Cinta*. També va ser redactor en cap del *Correo de Tortosa* i va fundar el setmanari *La Esperanza* i el *Boletín del Orfeó Tortosí*. Va col·laborar amb altres publicacions com: *Correo Ibérico*, *El Restaurador*, *La Verdad*, *Diario de Tortosa*, *La Zuda*, *Germanor* i *Heraldo de Tortosa*. Quant als seus estudis històrics, va publicar: *Monografia compendiada. Ermita de la Mare de Déu de la Providència* (1910), *Les Cases dels*

4.2. Joan Moreira

Joan Moreira

Joan Moreira i Ramos (Lleida, 1879–Tortosa, 1951) va ser un folklorista incansable i un músic vocacional. Va ser fundador de dos institucions musicals històriques del territori ebrenc: L'Orfeó Tortosí (1905) i l'Orfeó Montsià (1922) a Uldecona; i va ser l'autor del popular *Himne de la Cinta*. Va dedicar tota una vida a la redacció d'una obra emblemàtica, *Del folklore tortosí* (1934), en la qual recollia tota mena de jocs, cançons, contalles, documents populars, balls, costums, pregàries, etc. de Tortosa i la seva àrea d'influència. Moreira va mostrar-se força bel·ligerant amb l'ús de la normativa de la llengua catalana que havia instaurat l'Institut d'Estudis Catalans. Els seus lligams amb la família Bau i el seu catolicisme militant van condicionar el seu pensament.

5. EL CATALANISME EN ELS CERCLES CATÒLICS PRO-GRESSISTES

Tortosa va gaudir durant les primeres dècades del segle XX d'una brillantíssima generació de capellans intel·lectuals d'arrel catalana, que van exercir una lluita sense treva contra l'estructura immobilitista i polititzada de l'església de principis de segle i d'algunes influents institucions locals.

5.1. Els apòstols de la catalanitat: Mn. Tomàs Bellpuig i Mn. Joan Baptista Manyà

Mn. Tomàs Bellpuig, va veure la primera llum a Barcelona el 1876. Va quedar orfe de pares i va haver de traslladar-se a Tortosa a la residència del seu oncle. Vora l'Ebre va viure immers en un ambient familiar d'obediència religiosa, que li va obrir el camí d'ingrés al Seminari Diocesà per ser ordenat prevere el 22 de desembre del 1900. Als 16 anys va publicar el primer poema²⁷ al setmanari tortosí *La Esperanza*. Al tombant del segle XX, però, va sentir-se atret per la doctrina catalanista que impulsava el bisbe Torras i Bages i pels escrits del gran literat i sacerdot mallorquí, Miquel Costa Llovera. Va donar mostres del seu talent poètic i va convertir-se en un dels poetes estrella en les diverses edicions dels Jocs Florals de Tortosa, i en un dels impulsors dels primers rotatius tortosins escrits en català, *La Veu de Tortosa* i *La Veu de la Comarca*, des de les pàgines dels quals va difondre els ideals catalanistes i va donar testimoni del seu domini de les llengües clàssiques en la sèrie d'articles titulada *D'ortologia llatina*. Amb el pas dels anys va col·laborar amb un gran rotatiu de la ciutat i també de Barcelona: *El Restaurador*, *La Esperanza*, *El Bon Pastor*, *Correo Ibérico*, *Butlletí de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta*, *La Paraula Cristiana*, *La Zuda*, *Missatger del Sagrat Cor*, *Àngel de la Guarda*, *Ara*, *La Veu Comarcal*, etc.

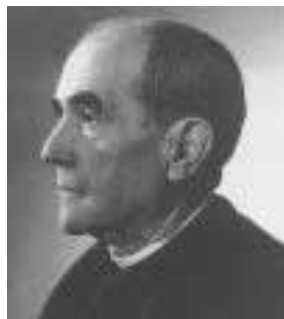
Amb *L'art d'escriure bé*, entra de ple en el tema didàctic, amb un llibre d'instruccions pedagògiques i gramaticals destinat a donar a conèixer les virtuts de l'idioma català. També va exercir les seves excel·lències en el camp de la dramaturgia amb els drames: *Sang tortosina*, *Màrtir d'Eucaristia* i *Soldats de Crist*, i el drama sacre musical en un acte i en vers, *La Virginitat triomfant* (1935). Seguint amb l'obra de caire estrictament religiós, va publicar l'opus-

27 2-IV-1893

cle *Els Sants Pares*, compendi acurat de tota la patrologia, i la novena *Madona Santa Maria de la Ràpita* (1922). L'any 1933 va publicar la novel·la ascètica *Or a les brases*, en el pròleg de la qual deixa evident la seva ideologia i la seva preocupació per la unitat de la llengua catalana.

Un altre dels seus àmbits d'actuació literària va ser el de la traducció, que el va portar a agrupar-se al voltant de la Fundació Bernat Metge, que va incorporar al català nombroses obres clàssiques. Ben imposat Bellpuig en el lèxic autòcton i llatínic excel·lent, va saber compaginar a la perfecció el conreu del llibre original amb la versió al català d'algunes obres selectes. Són el seu millor pedestal els vuit volums de les pulcres versions del llatí al català dels respectius epistolaris de sant Ciprià i sant Jerònim, que constitueixen una feina d'alta cultura humanística.

Va ser l'autor de *Composicions Eucarístiques* (1922- 1926), que varen causar una gran impressió en el món literari del moment, i que va portar Enric Bayerri a considerar-lo com a “*poeta tortosí de l'ideal*” i Manyà el de “*poeta de l'Eucaristia de la nostra literatura*”. Va ser assassinat l'any 1936 en començar la revolució que provocà un esclat sanguinari contra el clergat.

Mn. Manyà

Mn. Joan Baptista Manyà. “*La consciència catalana de Tortosa*” (Manel Pérez i Bonfill), “*l'amic de la saviesa*” (Mn. Rafel Escuder), “*una estrella de gran magnitud en el firmament del saber i de la bondat*” (Mn. Manel Martínez Solà). Aquestes tres definicions (fruit de l'admiració, de l'estima i de l'amistat) ens apropen una de les màximes figures teològiques, literàries i del pensament que han donat les Terres de l'Ebre. Joan Baptista Manyà i Alcoverro (Gandesa, 1884-Tortosa, 1976) va estudiar teologia a la

Universitat Gregoriana de Roma. Va ser un teòleg escolàstic d'un cristianisme obert i molt humà, que li va permetre tenir seguidors en disciplines no estrictament filosòfiques o teològiques. La coneixença del bisbe Torras i Bages durant la seva estada a Itàlia li havia de marcar profundament tot l'ideari. L'any 1909 va ser nomenat professor de teologia del Seminari Diocesà de Tortosa i va endegar així la seva tasca catalanitzadora. El 1919 va fundar la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta, que suposava un pas més en la seva ferma tasca de catalanització de l'organisme eclesiàstic. Les dures disputes per

motius ideològics amb la cúria de la Diòcesi van accelerar-ne l'expulsió del Seminari el 1921 i va començar un difícil camí cap al reconeixement de la seva vàlua intel·lectual i del paper que havia d'assumir dintre de l'església. Durant aquests anys 1920 en què va sofrir l'ostracisme va dedicar-se a col·laborar amb un gran nombre de publicacions d'arreu de Catalunya: *Perseverància*, *Analecta Sacra Tarraconensia*, *La Paraula Cristiana*, *Criterion*, *El Bon Pastor*, *Publicacions de la Fundació Bíblica Catalana*, etc. L'any 1932 va impulsar una altra empresa cristiana amb la mateixa línia catalanista que la frustrada Lliga Espiritual. Havia arribat el moment del moviment feiocista, que s'havia d'encarregar novament de nodrir l'església de joves amb consciència catalana plena. El 1935 va rebutjar formar part d'una candidatura de la Lliga Regionalista que li havia ofert el president Francesc Cambó. Al setembre de 1936 va ser detingut per les forces revolucionàries republicanes en esclatar la revolució. El fet de ser considerat popularment com el "*bisbe de les esquerres*" i el seu prestigi intel·lectual va salvar-lo d'una mort segura.

Acabada la guerra, el 1940 va incorporar-se a l'ensenyament públic com a professor de religió de l'institut d'ensenyament secundari de Tortosa. El 19 d'abril de 1974 l'Institut d'Estudis Catalans va nomenar-lo membre corresponent en reconeixement de la seva transcendent tasca científica. Va morir el 22 de desembre de 1976.

Les primeres obres, les anteriors a la Guerra Civil, s'encaminen cap a l'estudi filosòfic: *Qüestions de Gnoseologia* (1930), *El pensament i la imatge* (1935), *El Talent* (1936). La seva gran obra doctrinal fou *Theologulema* (1946), publicada en llatí en cinc volums, que constitueix uns manuals que continuen sent utilitzats en algunes universitats de teologia i filosofia d'arreu del món. És autor d'altres obres de filosofia, teologia i història com: *Per una nova teologia*, *Per la pietat mariana*, *Apologètica cristiana* (1962), *La Fontcalda, notes historiogràfiques*, *Notes d'història de Gandesa* (1962), *Les meves confessions* (1963) i *La crisi teològica* (1971).

5.2. Els poetes de l'Eucaristia

El mestratge de Manyà i Bellpuig al capdavant dels moviments catòlics va accelerar l'aparició d'una bona colla de joves deixebles procedents del Seminari Diocesà, que varen fer una magnífica aportació al fet literari comarcal i a la causa catalana.

Mn. Rafel Escuder va exercir com a capellà de Tivenys i de la Fatarella durant els anys anteriors a la Guerra Civil. Era el deixeble predilecte de Mn. Manyà, amb el qual va col·laborar en infinitat d'actes culturals i de formació pastoral. La majoria dels seus poemes es convertien amb facilitat en grans cànctics passionals. Va ser el gran guanyador de les edicions del famós certamen poètic de 1928 i dels Jocs Florals de Tortosa de 1935. En el primer d'aquests concursos va rebre un total de sis distincions.

Ja en període dictatorial, va ser secretari de l'històric cardenal Vicent Tarancón, que reconeixia que: *“Rafael había estado un poco postergado durante el pontificado de Monseñor Bilbao, que le consideraba demasiado independiente y un poco catalanista”*.

Mn. Joan Baptista Ferré i Torrelles va nèixer a Tortosa el 1880 i va ser nomenat sacerdot el 1903. Va ser rector dels Guiamets. Des de 1926 fins a 1936 va exercir com a ecònom de la parròquia d'Ascó, on va ser assassinat el 31 d'agost de 1936. Va ser un apassionat de la poesia, que publicava en revistes com: *Vida Tortosina*, *La Zuda* i *La Santa Cinta*.

Mn. Joan Abarcat, excel·lent poeta, va exercir com a sacerdot i organista a la població de Sant Cugat del Vallès. Es va donar a conèixer des de les pàgines de *La Veu de la Comarca* al començament del segle XX. Va col·laborar amb les seues poesies publicades a *La Zuda* i a *La Santa Cinta*. Al certamen poètic de Tortosa de 1928 va rebre dos distincions pels poemes *Serà nostra sempre més* i *Sospirs d'amor*.

5.3. Els moviments catòlics compromesos amb la llengua i la catalanitat:

- La Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta

El 16 de febrer de 1919 Joan Baptista Manyà va donar la brillant conferència inaugural de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta, de la qual era consiliari. En el text d'aquesta conferència podem trobar els eixos principals de la seva línia d'actuació, la qual abastava nombrosos temes molt ben estructurats. Els seus membres s'emmirallaven en el funcionament de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat i seguien les tesis de l'històric bisbe Torras i Bages, que pretenia orientar els cristians catalans cap al regionalisme i cap a l'ús ampli de la llengua pròpia en l'eucaristia. A Tortosa havien

de conviure amb el corrent espanyolista (amb uns dirigents molt poderosos econòmicament i política) i contra els secessionistes que negaven la catalanitat de la ciutat i de la varietat dialectal tortosina.

De la seva actuació cultural, destaca l'organització dels Jocs Florals de 1920, la publicació d'un butlletí i l'inici d'una col·lecció literària anomenada *Biblioteca de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta*. En aquest primer volum van publicar les següents obres: *Lo beat Francesc Gil de Frederic* (vida i martiri, novena i goigs) i *Composicions Eucarístiques*, d'en Tomàs Bellpuig; l'esmentada conferència de Mossèn Manyà, i la *Col·lecció de cançons populars tortosines*, d'en Ramon Vergés Paulí, Joan Torné i Balagué, Joan Moreira i Rogeli Yerro, que havien rebut respectivament el premi i els accèssits que obsequiava la Lliga Espiritual a l'esmentat certamen poètic. Els greus problemes amb la cúria eclesiàstica pel to catalanista de l'entitat, especialment a partir d'un article que la criticava amb ironia aparegut al fulletó *La Cucafera*, el qual va atribuir-se als responsables de la Lliga Espiritual, va provocar que el bisbe de Tortosa, Pere Rocamora, se'n donés de baixa, la qual cosa va fer que els mateixos dirigents decidissin dissoldre l'entitat.

- El moviment fejocista

La Federació de Joves Cristians de Catalunya va constituir-se a Tortosa el 1931. Estava presidida per en Josep Arasa i van arribar a tenir 150 afiliats. El lema de l'himne era ben explícit: *Ésser tots cavallers fidels del Crist*. El fejocisme suposava la realització d'aquella màxima que havia proclamat el bisbe Torras i Baiges²⁸: Catalunya serà si és cristiana, és a dir el *Pro Ecclesia et Patria*. Tenien com a portaveu a escala nacional el rotatiu *Flama*, mentre que les activitats i ideals dels fejocistes tortosins varen ser recollides abastament pel diari *Ara*.

Els fejocistes s'organitzaven en grups de treball que portaven noms significatius com Jacint Verdaguer o Mont Caro (el grup de Roquetes). Un dels més actius va crear-se a Tortosa el 20 d'octubre de 1935, sota el significatiu nom

28 A l'obra *La Tradició Catalana* fa tota una declaració de principis sobre l'ús lingüístic dels cristians catalans: L'ORACIÓ EN CATALÀ. "Una de dues: o la teva ànima ha perdut ja la naturalesa catalana i s'ha castellanyitzat o afrancesat, i per tant l'oració la fas naturalment en aquelles llengües, o no; en el primer cas prega enhorabona en llengua estrangera, perquè tu ja ets estranger a Catalunya; en el segon, si vols aprofitar en la vida espiritual i cristiana, prega al Pare celestial en la llengua natural i materna. El Concili de Trento mana que s'ensenyi la doctrina en la llengua del país respectiu".

d'Oliver de Boteller²⁹. El president era J. M. Alegret; el secretari, T. Príncep; entre els vocals estava Mn. Tomàs Bellpuig, i com a responsable de cultura, el jove Rafel J. Sàlvia. La seva doctrina passava per la fidelitat total a la llengua del país.

6. LA PREMSA REIVINDICATIVA EN CATALÀ:

6.1. Els primers periòdics en català al tombant del segle

Amb l'aparició del primer periòdic tortosí redactat íntegrament en català, *La Veu de Tortosa*, el 3 de desembre de 1899, va fer-se un pas de gegant per a la consolidació definitiva de l'ús escrit del català a Tortosa. Entre els seus col·laboradors més il·lustres va estar el pare Josep Pastoret, que escrivia amb els pseudònims Guillem Canilo i Prudenci. Jesuïta conegut com a Crespià de Girona va acabar els estudis al col·legi Màxim de Tortosa el 1898. En els Jocs Florals de Tortosa de 1900 va obtenir un premi amb els inspirats *Goigs en honor de la Mare de Déu de la Cinta*. El rotatiu va dedicar-se fervorosament a aprofundir en els ideals catalanistes. A partir del n. 59, corresponent al 13 de gener de 1901, van afegir el subtítol la citació de Dant Alighieri: "*Vergonya eterna a aquells que desprecien son idioma, alaben lo dels altre*", el qual varen mantenir fins al darrer número.

Des de la direcció del rotatiu es va promoure l'adhesió del poble de Tortosa a la Unió Catalanista, amb un manifest que pregonava l'establiment del programa acordat en l'Assemblea de Manresa i de "*la instauració del sistema regionalista per aconseguir l'ideal polític, filosòfic i econòmic de tota la pàtria catalana*", que va ser signat per grans personalitats locals de rams professionals molt variats. Varen publicar i difondre la històrica *Lletra de convit*, de Mn. Antoni M. Alcover, al poble de Catalunya, per a la realització del monumental diccionari de les varietats dialectals catalanes.

'La Veu de la Comarca'

Es declarava com a setmanari regionalista de Tortosa. A partir del número 3, va incloure a la capçalera una llarga i famosa citació de l'històric escriptor català Lluís Domènech i Muntaner, que feia referència a la Catalunya que volien

²⁹ *Ara*, n. 66, 22-X-1935, p. 2.

i que suposava tota una declaració d'intencions: “*lliure, ni dominada ni dominadora, i respectada de les regions germanes. Estimada per son valer a l'exterior i temuda per sa força...*” Estava dirigit per l'arquitecte Joan Abril i Guanyabens.

Disposava d'un nodrit grup de col·laboradors: Mn. Tomàs Bellpuig, Mn. Joan Abarcat, Josep Soler, Mn. Jaume Bofarull, J. Pinyol i Morado, Paco Vosch; i els periodistes: Jordi Jordà, Amadeu Aguader, Ramon Queral, MJ Mesegué, Narcís Aloguin, Josep M. Tallada i Josep Grau. Durant els sis anys de publicació (1903-1909), el país va viure un moment especialment intens quant a reivindicacions polítiques i amb la controvertida relació amb l'Estat. Varen ser els anys del moviment de la Solidaritat Catalana, que va provocar nombroses revoltes contra el centralisme. També varen tenir com a temes estrella dos empreses culturals de primer ordre: l'organització del I Congrés de la Llengua Catalana, al qual varen donar tota la cobertura propagandística necessària i el suport a les seues resolucions, i la redacció del diccionari de les varietats dialectals catalanes que dirigia Mn. Antoni M. Alcover, i que va comptar amb diversos col·laboradors fidels a les comarques de l'Ebre, que varen fer una tasca³⁰ de recopilació indispensable. Les campanyes envers l'ús del català en tots els àmbits eren contínues: defensa de l'ús del català a les notaries, a les esglésies i al Bisbat de Mallorca, que estava en perill, etc. El darrer número del periòdic, el 247, va sortir a la llum el 31 de març de 1909.

6.2. Les publicacions d'Acció Catalana Republicana

‘Vida Tortosina’

El dissabte 18 d'agost de 1927 apareixia el primer número d'aquesta publicació setmanal, que tenia la redacció al número 13 del carrer de la Rosa. El primer director va ser Frederic Mayor i Domingo. Varen donar vida a una secció que retia un permanent homenatge a les màximes figures de la literatura catalana i estatal. Una de les activitats que va donar-los més protagonisme públic va ser la promoció de l'obertura d'una *Biblioteca Popular Dertosenca* al número 1 del carrer de Reus l'1 de juliol de 1928 i van treballar per la creació

³⁰ Grau, Josep: “Lo llenguatge tortosí”, *La Veu de la Comarca*, 15-I-1908.

d'un nou Orfeo Tortosí³¹ i la implantació definitiva de la diada del llibre a la ciutat.

A partir del número 164, corresponent al 18 d'octubre de 1930, *Vida Tortosina* passarà a ser el portaveu d'Acció Catalana. El juny de 1932 marcarà un altre punt d'inflexió en l'orientació del setmanari. Sota la nova direcció d'en Gaietà Nolla i Guinot, varen fer pública una nota que indicava que totes les col·laboracions havien de ser en llengua catalana³². El català que usaven acatava les normes de l'Institut d'Estudis Catalans i del *Diccionari Pompeu Fabra*. La publicació, que havia passat a declarar-se portaveu del PCR, a partir del número 210 comença una segona etapa en què es considera independent, és a dir que no seguia l'ideari de cap partit polític determinat, tot i que declarava que³³ “*en les seves planes no s'hi pot defugir la política, perquè en els moments actuals que la nostra terra viu, ningú pot ni deu desentendre's del governament de Catalunya*”. El marcat contingut ideològic el trobem a la mateixa portada, sempre acompanyada d'un paràgraf o un proverbi altament ideològic. Un altre dels punts fonamentals de la publicació va ser la difusió de les anomenades *Consignes del Comitè de catalanització*, que varen publicar-se en diversos números de la publicació, que es basaven en aquests sis punts:

- Feu els vostres anuncis en català.
- Useu el català en totes les vostres activitats.
- Apreneu a escriure bé el català.
- Porteu els vostres infants a una escola catalana.
- Feu els vostres impresos en català.
- Parleu el català a tot arreu.

A més, solien publicar una de sèrie de notes consigna en molts números de la publicació per tal d'encoratjar a usar i aprofundir en el coneixement de l'idioma propi, a l'estil de: “*Tortosí! Si algun fill de la nostra terra rebutja la parla dels nostres avantpassats, girem-li l'esquena. És indigne d'ésser tortosí*”,³⁴ “*Per respecte a Catalunya cal que retolis el teu establiment en català*”³⁵ o “*Per dignitat i per*

31 El col·laborador de *Vida Tortosina* Manel Martínez i Solà era el responsable de la nova entitat que asajava al cafè Mundial a partir del novembre de 1928.

32 El comunicat de la direcció de la publicació deia: “Advertim als nostres col·laboradors que no publicarem cap nota que no vingui redactada en la nostra llengua”.

33 “A l'opinió”, *Vida Tortosina*, 25-VI-1932, n. 252.

34 *Vida Tortosina*, 31-I-1931, n. 179.

35 *Vida Tortosina*, 2-XII-33, n.327.

*amor a la nostra llengua, apreneu el català*³⁶. Van crear una plataforma editorial anomenada Edicions Vida Tortosina, des de la qual publicaren les obres dels membres del consell de redacció, entre les quals hi havia les novel·les i reculls poètics de Joan Cid i Mulet, i el llibre *Per una catalanització tortosina*, de Ramon Canivell i Gas. A partir del 16 de setembre de 1936, amb els condicionaments polítics especialment greus que marcava el conflicte bèl·lic, la publicació va passar a ser l'òrgan conjunt d'Acció Catalana Republicana i d'Esquerra Republicana, baix la direcció de Josep M. Brull.

‘Acció’

El 15 de maig de 1933 va sortir a la llum el primer número d'*Acció*, periòdic destinat a enfortir la dinàmica d'Acció Catalana Republicana. Es van publicar un total de 27 números (el darrer data del 6 de juny de 1934). La redacció tenia la seu al Centre Catalanista Republicà, situat al número 7 del carrer de Teodor González. Els màxims impulsors eren Ricard Salvadó, Alfred Canalda, Joan Angelats, Joan Cid i Mulet, Josep M. Brull, Ferran Farran i Joan Morató. Tenia diversos apartats dedicats a temes feministes i obrers. La secció més coneguda, *Espurnes*, estava dedicada a criticar els postulats dels altres partits i venia signada amb el pseudònim d'Encenall.

6.3. Els periòdics de dreta regionalista

Durant els primers anys de la dècada de 1930 fins a l'esclat de la Guerra Civil, els seguidors del corrent regionalista van haver de lluitar per fer-se un forat en l'espai polític tortosí. Una bona colla de *lligueros* tortosins demostraven estar molt ben preparats culturalment i van ser capaços de tirar endavant diverses empreses periodístiques, que si bé no varen gaudir d'un públic de masses, va aconseguir entrar en el debat dialèctic quant als temes que concernien a la comarca. Durant el període republicà van disposar de tres publicacions: *La Veu de Tortosa*, *La Veu Comarcal* i *Ara*.

‘La Veu de Tortosa’

Era el periòdic portaveu del grup d'Acció Regionalista³⁷, que va sortir a la llum el 8 de juny de 1930 i que pretenia fer una bona tasca catalanitzadora,

36 *Vida Tortosina*, 21-X-33, n. 321.

37 El grup d'Acció Regionalista estava presidit per en Llätzer Reverter i tenia com a vicepresident en Ramon Castell, com a secretari Vicent Fabregat i com a bibliotecari Joan Baptista Queral.

com havia fet el seu homònim de principi de segle. Tenia la seu al número 17 del carrer de Teodor González. Des de les seues pàgines es va combatre els idearis anticatalans i els corrents secessionistes tortosins, que malgrat fer ús de la llengua pròpia no tenien cap cura d'aplicar una ortografia raonable. *“Tota persona de seny i de raó haurà de convindre en la realitat aquesta i haurà de convindre també que no hi ha res que ens separi de la resta de Catalunya. No ens separa ni la llengua, ni la història, ni el dret, ni costums. No són més que una característica, com tantes altres, dins la rica i vària unitat que es diu Catalunya”*. Amb la redacció hi col·laboraven coneguts polítics com Josep M. Tallada³⁸, homes de lletres de la talla d'Enric Bayerri, Francesc Mestre i Noé, Tomàs Bellpuig, Secundí Sabaté, Lluís del Montsià i Joan de Caro. Quant a l'enfocament catalanista de la direcció del periòdic, van donar prioritat als temes concernents a la història del país i a la llengua.

‘La Veu Comarcal’

Portaveu de la renovada Lliga Catalana al Baix Ebre, va aparèixer el 13 d'octubre de 1934, en un moment de turbulències polítiques i socials. En data del 6 d'octubre, el president de la Generalitat Lluís Companys havia proclamat l'Estat Català. El fallit intent sobiranista havia comportat conseqüències gravíssimes per a l'autogovern català. Tot el govern de la Generalitat va ser empresonat, els ajuntaments democràtics van ser clausurats i la maquinària repressiva va arribar a tots els pobles del país. La Lliga Catalana va entendre que l'actitud d'ERC havia estat molt negativa per a Catalunya i es va dedicar a combatre durament la suposada irresponsabilitat dels dirigents esquerrans catalanistes.

‘Ara’

El primer número del diari *Ara* va aparèixer el 6 d'agost de 1935. Era propietat d'en Josep M. Casabó i Torres i tenia la redacció al número 10 del carrer de Cervantes. Tenia el format de gran foli, amb quatre pàgines a sis columnes. Ens trobem davant de la primera i única experiència de premsa diària en català a la ciutat de Tortosa. Es van publicar un total de 272 números fins al

38 Josep M. Tallada i Paulí va nèixer a Tortosa el 1884. Era enginyer industrial, vicepresident de l'Associació de Banquers i conseller del Banc Exterior d'Espanya. Va escriure en català: *Les doctrines de Proudhon, L'organització científica del treball i Economia monetària espanyola*. Va ser professor de càlcul diferencial i integral a l'Escola Industrial de Barcelona i a la càtedra d'estadística i matemàtiques financeres a l'Escola d'Arts Estudis Comercials.

5 de juliol de 1936. Comptava amb un bon nombre de delegacions a molts pobles de la comarca: Gandesa, Masdenverge, Roquetes, Alcanar, Amposta, Ulldecona, la Ràpita, Paüls, etc., que li permetia tenir un abast territorial més que considerable. El director era el jove Rafel J. Sàlvia. A part de les contundents anàlisis polítiques, de les quals se n'encarregava el destacat periodista Lluís Climent, i de la crònica religiosa, *Ara* va distingir-se per la seva aportació notable al camp de la literatura. Varen incorporar una secció literària a partir de setembre de 1935, oberta especialment a la publicació de poemes d'autors locals. Cal destacar les aportacions de la tortosina Isabel Rodes de Carboner, de diversos poetes d'Alcanar, del Lluís Climent o del director R. J. Sàlvia, que ens permeten tenir una aproximació molt vàlida a la poesia que s'escrivia en aquells moments al territori ebrenc.

6.4. Els rotatius esquerrans de guerra: 'El Poble', 'Lluita' i 'L'Estudiant'.

Fins entrada la dècada del 1930, tots els rotatius o revistes tortosines redactades íntegrament o majoritària en català havien estat lligats a moviments catalanistes de signe conservador, o amb els sectors de l'església més receptius a la llengua catalana. Els moviments obreristes van ignorar el català majoritàriament perquè el consideraven com l'idioma de la burgesia, la classe social enemiga. Els periòdics portaveus de la classe obrera com *Emancipación* (òrgan del PSOE a Tortosa) o *Ciudad y Campo* i *El Explotado* (portaveu de la CNT al Montsià) estaven escrits íntegrament en castellà, i amb un marcat contingut espanyolista.

El 9 de maig de 1936 va aparèixer *Lluita*, portaveu de l'acabat de fundar PSUC. A partir del número 14, corresponent al 17 d'agost de 1936, va convertir-se en diari. En principi era redactat en català, però a partir del número 33 (8 de setembre) va esdevenir bilingüe, i va complir amb l'important paper d'introducció del català a la massa obrera. Tenia la redacció al número 5 del carrer de Palau. Era editat en gran foli, amb sis pàgines a cinc columnes. El director era Tomàs Verdàl i un dels seus màxims ideòlegs era l'Albert Jardí (polític catalanista procedent de la USC que va haver-se d'exiliar a Mèxic acabat el conflicte bèl·lic). A més, varen gaudir de la ploma il·lustre del jove de Benissanet Artur Bladé i Desumvila. I comptava amb un bon nombre de redactors als diversos pobles comarcals (Campredó, Camarles, Xerta).

A l'abril de 1937 va arribar a la direcció del diari *El Pueblo*, al número 30 del carrer de Cervantes, el joveníssim Josep Subirats Piñana. El seu nomenament coincideix amb l'entrada del partit marcel·linista a l'ERC. El nou director va deixar petjada en catalanitzar el nom i els continguts. *El Poble* (nou portaveu d'ERC) va passar a ser un diari escrit majoritàriament en llengua catalana. Cada dia inseria en les pàgines màximes i lemes contra els feixistes que havien provocat la revolta i d'encoratjament als republicans. El darrer número va sortir el 7 de març de 1938.

L'Estudiant (1936-1937) era un setmanari estudiantil portaveu de la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FNEC). Estava escrit íntegrament en català, i els seus redactors van mostrar-se molt motivats en la promoció de la catalanitat, per la qual cosa varen incloure apartats d'ensenyament de la llengua catalana i un altre titulat *Trossos d'història de Catalunya* ³⁹per tal d'aconseguir que tots els catalans estiguin assabentats de certes dates històriques referents a la nostra terra.

³⁹ El primer va sortir en el n. 11, corresponent al 19-II-1937, i estava dedicat a l'origen llegendari del blasó de Catalunya.

Bibliografia

BAYERRI, ENRIC:

Semblanza de Mossèn Tomàs Bellpuig. El gran poeta tortosí de lo ideal, Tortosa, Impremta Algueró i Baiges, 1945.

BAYERRI RAGA, Josep:

Teodor González i la Tortosa de la restauració a través de la premsa, Tortosa, Dertosa, 1996.

Certamen de la Academia de la Juventud Católica, Tortosa, Impremta Salvador Isuar, 1879.

Certamen Científico Literario del Círculo de Artesanos, Tortosa, Impremta Bernís-Llanes, 1884.

Certamen literari de Tortosa, Tortosa, Edita Heraldo de Tortosa, 1928.

MANYÀ, Joan Baptista:

Les meves confessions, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983.

MANYÀ, Joan Baptista:

Conferència inaugural de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta, Tortosa, Impremta Querol, 1919.

MESTRE I NOÉ, Francesc:

La Renaixença de Catalunya i els periodistes i literats tortosins del Renaixement, Tortosa, Dertosa, 2 Edició 1981.

MESTRE I NOÉ, Francesc:

Els tortosins per Tortosa, Tortosa, 1914.

MOREIRA, Joan:

Del folklore tortosí, Tortosa, Centre de Lectura de les Terres de l'Ebre, 1998.

PRADILLA, Miquel Àngel i altres autors:

Llengua i literatura a les comarques de la diòcesi de Tortosa, Benicarló, Onada Edicions, 2003.

VERGÉS I PAULÍ, Ramon:

Espurnes de la llar, Tortosa, Dertosa (2a edició), 1991.

Data de recepció de l'article: setembre de 2009

Data d'acceptació i versió final de l'article: octubre de 2009